

Михайл ГРАНД

аспірант кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (mykhailgrand@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3587-2162>

Бібліографічний опис статті: Гранд, М. (2024). Діяльність Костя Паньківського в роки нацистської окупації України (1941–1944). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 15 (57). 97–105. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.15/57.10>

ДІЯЛЬНІСТЬ КОСТЯ ПАНЬКІВСЬКОГО В РОКИ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ УКРАЇНИ (1941–1944)

Анотація. Мета статті – розкрити головні аспекти громадської діяльності Костя Паньківського в роки нацистської окупації України, зокрема Східної Галичини. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше в українській історіографії висвітлено головні аспекти діяльності Костя Паньківського в роки нацистської окупації західних земель України (1941–1944). **Методологічною основою** дослідження стали принципи історизму, науковості, авторської об'єктивності, загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичні (історико-генетичний, історико-системний, історико-типологічний) методи дослідження. **Висновки.** Роки німецької окупації для К. Паньківського стали найбільш важкими і водночас насиченими громадською діяльністю. Він узяв активну участь у діяльності утвореної у Львові Української Національної Ради на чолі з К. Левицьким і під протекторатом А. Шептицького. К. Паньківський очолив Генеральний секретаріат (інша назва – Краєвий діловий осередок) УНРади. Проте німці не визнали цього органу, тож К. Паньківський на їх вимогу перетворив діловий осередок в Український крайовий комітет – центральний орган керівництва окружними допомогливими комітетами Галичини. Він очолював УКК до об'єднання з Українським центральним комітетом (1 березня 1942 р.). Із цього часу він став заступником провідника УЦК В. Кубійовича, однак продовжував виконувати свої попередні функції. У важких умовах німецької окупації йому вдалося налагодити дієву систему соціально-гуманітарної допомоги українцям і представникам інших національностей. Зокрема, брав активну участь у порятунку 25–30 тис. дітей від голоду, врятував низку заарештованих гестапо українських діячів культури. У робочих поїздках він відвідав майже всі міста дистрикту «Галичина», зокрема двічі побував у Дрогобичі, де зустрічався з місцевою українською «Робітничою громадою» і високо оцінив її профспілкову та культурно-просвітницьку діяльність.

Ключові слова: Кость Паньківський, Український центральний комітет, Українська національна рада, нацистська окупація.

Mykhail GRAND

Graduate Student at the Department of History of Ukraine and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko St, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (mykhailgrand@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3587-2162>

To cite this article: Grand, M. (2024). Dialnist Kostia Pankivskoho v roky natsystskoi okupatsii Ukrainy (1941–1944) [The activities of Kost Pankivsky during the nazi occupation of Ukraine (1941–1944)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 15(57). 97–105. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.15/57.10> [in Ukrainian].

THE ACTIVITIES OF KOST PANKIVSKY DURING THE NAZI OCCUPATION OF UKRAINE (1941–1944)

Abstract. *The purpose of the article is to reveal the main aspects of Kostya Pankivskyi's social activities during the Nazi occupation of Ukraine, in particular Eastern Galicia. The scientific novelty is that for the first time in Ukrainian historiography, the main aspects of the activities of Kostya Pankivskyi during the Nazi occupation of the western lands of Ukraine (1941–1944) have been highlighted. The methodological basis of the research was the principles of historicity, scientificity, authorial objectivity, general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-genetic, historical-systemic, historical-typological) research methods. The Conclusions. The years of German occupation for K. Pankivskyi became the most difficult and at the same time saturated with social activities. He took an active part in the activities of the Ukrainian National Council formed in Lviv, headed by K. Levytskyi and under the protectorate of A. Sheptytskyi. K. Pankivskyi headed the General Secretariat (another name is the Regional Business Center) of the UNRada. However, the Germans did not recognize this body, so K. Pankivskyi, at their request, turned the business center into the Ukrainian Regional Committee – the central body of leadership of the district auxiliary committees of Galicia. He headed the Ukrainian Communist Party until it merged with the Ukrainian Central Committee (March 1, 1942). Since that time, he became the deputy leader of the UCC V. Kubiyovych, but continued to perform his previous functions. In the difficult conditions of the German occupation, he managed to establish an effective system of social and humanitarian assistance to Ukrainians and representatives of other nationalities. In particular, he took an active part in saving 25,000–30,000 children from starvation, saved a number of Ukrainian cultural figures arrested by the Gestapo. On business trips, he visited almost all the cities of the Halychyna district, in particular, he visited Drohobych twice, where he met with the local Ukrainian “Workers’ Community” and highly appreciated its trade union and cultural and educational activities.*

Key words: *Kost Pankivskyi, Ukrainian Central Committee, Ukrainian National Council, Nazi occupation.*

Постановка проблеми. У житті Костя Паньківського період Другої світової війни виявився чи не найбільш складним і водночас найбільш продуктивним у сфері громадської діяльності. Працюючи в екстремальних умовах воєнного часу, він зумів усі свої сили й енергію спрямувати на організацію громадських добродійних організацій, які займалися «суспільною опікою». У роки початкової радянської окупації (1939–1941) йому довелося покинути адвокатську практику й працювати керівником планово-економічного відділу Львівської філії Аптекоуправління України (Паньківський, 1957, с. 23–24). Репресії НКВС минули К. Паньківського. У роки нацистської окупації він став одним із лідерів українського громадського життя, у зв'язку із чим на особливу увагу заслуговує саме цей період життя і діяльності К. Паньківського.

Аналіз досліджень. Констатуємо, що в сучасній історичній науці майже відсутні дослідження, які б висвітлювали в повному обсязі життя та діяльність К. Паньківського. Адвокатську діяльність К. Паньківського в міжвоєнні роки висвітлено у статті В. Бочка і Т. Чехович (Boychko & Chekhovych, 2019). Деякі аспекти діяльності К. Паньківського у роки Другої світової війни зазначили Н. Антонюк (Антонюк, 1997), К. Курилишин (Курилишин, 2010), М. Галів (Галів, 2010), польський дослідник Р. Тожецький (Torzeski, 1972). У дисертації Р. Яблонського окреслено роль К. Паньківського в діяльності Державного Центру УНР (Яблонський, 2021). Важливим джерелом є книги спогадів К. Паньківського: «Від Держави до Комітету», «Роки німецької окупації», «Від Комітету до Державного Центру» (Паньківський, 1957; Паньківський, 1965; Паньківський, 1968), а також спогади В. Кубійовича (Кубійович, 1985). Наразі немає окремих досліджень діяльності К. Паньківського в період Другої світової війни.

Мета статті – розкрити головні аспекти діяльності Костя Паньківського в роки нацистської окупації Східної Галичини (1941–1944).

Виклад основного матеріалу. Після початку Німецько-радянської війни (22 червня 1941 р.) К. Паньківський продовжував працю у своєму відділі. Більшовицький терор кінця червня 1941 р. також оминув його. 30 червня німецькі війська увійшли до Львова. Увечері того ж дня проф. Ю. Полянський, який мешкав по сусідству з К. Паньківським, запросив його на збори новоутвореної міської управи, де запропонував увести відомого правника до цього

органу. К. Паньківський погодився, але наполягав не відволікати його від роботи в аптечній сфері, оскільки за два роки він її доволі добре опанував (Паньківський, 1957, с. 29–30).

Відомо, що К. Паньківський не був присутній на Національних зборах, де Ярослав Стецько проголосив Акт відновлення української держави. Але він залишив спогади про враження, що викликала в місті серед українців ця акція. Він також, як запевняв у своїх спогадах, не давав згоди на входження до складу Державного правління (Паньківський, 1957, с. 30–31, 44). У перші дні липня у Львові відбулися єврейські погроми, у яких К. Паньківський обвинувачував поляків і «міське шумовиння» – кримінальні елементи. Намагаючись врятувати принаймні знайомих євреїв, він наказав переховувати їх у львівських аптеках і допомагати документами, медикаментами та харчами. На той час уся сітка аптек Львова підпорядковувалася йому (Паньківський, 1957, с. 35–36).

З приходом німецьких військ у Львові для захисту інтересів населення на зборах громадян 6 липня 1941 р. створено Українську Раду Сеньйорів, яку очолив Кость Левицький, а почесним головою став митрополит Андрій Шептицький (Паньківський, 1957, с. 41). На цих зборах був присутній і К. Паньківський, котрий залишив про них детальні спогади (Паньківський, 1957, с. 43). У середині липня 1941 р. до Львова прибув голова Українського центрального комітету в Кракові (далі – УЦК) Володимир Кубійович і колишній старшина УГА Альфред Бізанц. З останнім К. Паньківський був знайомий ще з 1920 р., а з В. Кубійовичем познайомився вперше (Паньківський, 1957, с. 61).

Незабаром контроль над Аптекоуправлінням перебрали німці, а один із знайомих запропонував К. Паньківському разом із тилowymi частинами 6-ї армії вермахту прямувати до Києва, де він мав налагоджувати контакти з відомими представниками київської громади. К. Паньківський дав на це згоду і 16 липня 1941 р. виїхав зі Львова в товаристві офіцера СД, колишнього доцента Берлінського університету О. Басра. «Моя поїздка принесла мені всебічні користі. Два тижні перебування при команді армії ввело мене в середовище вищого командного складу та відповідальних представників гітлерівського режиму», – писав пізніше К. Паньківський. На деякий час він затримався в Житомирі, де, зокрема, взяв участь у відкритті «Радіостанції Житомира». Зрештою, Київ німецька армія не змогла взяти одразу, тож місія К. Паньківського була відкладена на невизначений час. 30 липня він повернувся до Львова (Паньківський, 1957, с. 64–70).

За час його відсутності у Львові відбулися певні події. 24 липня 1941 р. Рада Сеньйорів проголосила себе Українською Національною Радою (далі – УНР) – головною національною організацією. Президентом УНР обрали митрополита Андрея Шептицького, головою – колишнього президента ЗУНР Костя Левицького, його заступниками – Юліана Дзеровича і Луку Турчина, секретарем – Ярослава Білецького (Офіцинський, 2001). Уже 31 липня 1941 р. голова УНР К. Левицький викликав до себе К. Паньківського й запропонував йому очолити Генеральний Секретаріат УНР. Увечері того ж дня його кандидатуру затвердили члени президії УНР, які зібралися в будинку К. Левицького (Паньківський, 1957, с. 71).

1 серпня 1941 р. Галичину як п'ятий дистрикт було включено до складу Генеральної Губернії. Із цієї нагоди Львів відвідав генерал-губернатор Ганс Франк, де з ним зустрілися представники Української Національної Ради, у тому числі й Кость Паньківський (Паньківський, 1957, с. 78). Як представник УНР, президія якої декілька разів засідала безпосередньо в помешканні К. Паньківського, він встановив активні контакти з представниками нової влади – урядом губернатора Галичини Карла Ляша та його представником в українських справах Альфредом Бізанцом, службою безпеки (СД), двома гілками ОУН. Наприкінці серпня 1941 р. К. Паньківський очолив делегацію до уряду Генеральної Губернії у Кракові. Там він зустрівся з представниками УЦК Дмитром Палієвим і Матвієм Стахівим (з останнім разом навчався в Празі на початку 1920-х рр.), які радили йому уникати політичних питань. Відтак відбулися дві зустрічі з представником уряду Генеральної Губернії Генріхом Вайнхауером, під час яких перед делегацією УНР було поставлено умову працювати з німецькими органами у Кракові тільки за посередництва УЦК. Німці категорично відмовилися визнавати УНР як представницький орган української громадськості Галичини (Паньківський, 1957, с. 89–94).

У середині вересня 1941 р. з Кракова надійшло повідомлення про потребу в утворенні на основі УНР так званого Українського крайового комітету для Галичини. Цей комітет не повинен був підлягати УЦК і по суті ставав окремою структурою для галицького дистрикту. При цьому його очільником було визнано саме К. Паньківського (Паньківський, 1957, с. 97). Український краєвий комітет (далі УКК) охоплював всі сфери організованого українського громадського життя, за винятком кооперації. Реалізації поставлених завдань повинна була сприяти і внутрішня структура УКК, що складалася із семи відділів: організаційного; культурної праці; шкільного; суспільної опіки та праці; господарського; молоді; фінансового (Офіцинський, 2001).

У питаннях налагодження організаційної структури УКК К. Паньківський звернувся по допомогу до УЦК в Кракові. У порозумінні з проф. В. Кубійовичем до Львова приїхав керівник організаційного відділу УЦК Микола Ценко. Він відвідав усі більші міста Галичини. На той час в усіх центрах галицької периферії українське громадянство створило репрезентаційні органи під різними назвами – національні / народні ради / комітети, які діяли поруч з адміністративним апаратом уже в перші дні липня 1941 р. Керівництво УКК поставив завдання підпорядкувати собі ці органи під назвою Українських окружних комітетів та уніфікувати їхню структуру і функції. Упорядкування цих справ затягнулося аж до кінця 1941 р. (Паньківський, 1957, с. 102).

19 вересня 1941 р., коли стало відомо про зайняття Києва, К. Паньківський на запрошення А. Бізанца відвідав губернатора Галичини Карла Ляша. Це була перша й остання їхня зустріч. Уже в листопаді 1941 р. Ляша звільнили за надмірний грабунок місцевого населення. Наприкінці ж вересня 1941 р. К. Паньківський разом з В. Кубійовичем, його заступником В. Глібовицьким, колишнім ректором Львівського університету І. Биченком з дозволу німецьких властей виїхали до Києва. Там познайомилися з одним із чільних діячів ОУН(м) Олегом Кадибою-Ольжичем, головою міської управи Києва проф. Олександром Оглоблиним і керівником відділу культурних справ проф. Костянтином Штепою (Паньківський, 1957, с. 102–106).

Повернувшись на початку жовтня 1941 р. до Львова, К. Паньківський продовжив роботу щодо організації УКК. У цей час посилювався тиск німецьких властей, спрямований на злиття УКК з УЦК. К. Паньківський, тісно співпрацюючи з УЦК, все ж намагався зберегти окремішність підпорядкованої йому організації. Розуміючи, що об'єднання не уникнути, К. Паньківський на початку січня 1942 р. виступив на сторінках часопису «Рідна земля» із закликом до єдності всіх національних сил: «Є такі хвилини в житті народу, від яких залежить його доля на довгі часи. І таку хвилину якраз переживаємо. Що ж треба нам робити? Сповнити свій обов'язок супроти нашого народу й Батьківщини. Плекаймо єдність серед народу. Не сміє бути між українськими людьми братовбивчої війни. Незгода наших провідників унеможливила єдність проводу. Непорозуміння між народними низами і верхами використовували наші одвічні вороги» (Важна хвиля, 1942).

Оскільки німці вимагали скасування всіх українських громадських організацій, за винятком УКК, К. Паньківський зумів домогтися їх збереження, але як структурних частин крайового комітету. Так, «Українська допомогова акція» стала відділом суспільної опіки УКК, Український Червоний Хрест – відділом допомоги полоненим УКК, «Жіноча Служба Батьківщина» – жіночою секцією УКК. У сфері культурної праці УКК на чолі з К. Паньківським узяв під свою егіду товариство «Просвіта» та Краєвий інститут народної творчості, оскільки цим організаціям загрожувала ліквідація з боку німецьких властей. Звісно, багатьом членам «Просвіти» не сподобався перехід до структур комітету. Голова «Просвіти» Іван Брик відмовився працювати в рамках УКК, а К. Паньківського назвав «гробокопателем» «Просвіти» (Паньківський, 1965, с. 112). З лютого 1942 р. «Просвіта» отримала назву Українського освітнього товариства, яке діяло в рамках УКК, згодом УЦК.

До структури УКК, а пізніше й УЦК, увійшло так зване Крайове концертне бюро, яке очолював С. Сапрун. К. Паньківському вдалося домовитися з керівником відділу пропаганди уряду губернатора дистрикту «Галичина» С. Райшем про виняткові права цієї структури для всієї Галичини на: 1) організацію концертів та імпрез; 2) реєстрацію професійних авторів і музик; 3) контроль за репертуаром виступів; 4) організацію оркестру (Паньківський, 1965, с. 113).

Як голова УКК К. Паньківський підтримував дружні стосунки з головою Польського комітету адвокатом д-ром Леопольдом Тешнаром, якого знав ще з праці в Палаті адвокатів у 1930-х рр. Ділові стосунки склалися і з юденратом, який певний час очолював також відомий львівський адвокат д-р Лейба Ландау (Паньківський, 1965, с. 63–67). Традиційно він продовжував співпрацю з УНР та її головою К. Левицьким. Коли останній помер (12 листопада 1941 р.), то за ініціативи К. Паньківського, який виклопотав у німецьких властей відповідні дозволи, у Львові було влаштовано величавий похорон президента К. Левицького (Паньківський, 1965, с. 27). У лютому 1942 р. УНР припинила своє існування, але К. Паньківський продовжував тісно співпрацювати з її протектором митрополитом А. Шептицьким. Голова УКК часто навідувався (або за власним бажанням, або на запрошення) до митрополита, доповідав про роботу, яку виконує комітет щодо допомоги населенню і полоненим. В архіві митрополічного ординаріату збереглися офіційні листи К. Паньківського до А. Шептицького (Митрополит, 2003, с. 11).

Голова УКК, використовуючи свої зв'язки в уряді губернатора, неодноразово домагався звільнення заарештованих гестапо українців. Завдяки, зокрема, його клопотанням було звільнено композитора Василя Барвінського, провідного діяча українського жіночого руху Костянтину Малицьку, письменника Василя Пачовського, громадсько-політичного діяча Мілену Рудницьку, ректора Львівського університету проф. Василя Сімовича. Йому також вдалося попередити арешт театрального режисера Йосипа Стадника, академіка Михайла Возняка. «Провина» цих осіб полягала лише в тому, що в роки радянської влади (1939–1941) їх залучали до виборів депутатів Верховної Ради СРСР і УРСР (Паньківський, 1965, с. 74).

Важливим було те, що К. Паньківський зумів виклопотати згоду в очільників львівського гестапо і СД (Стависького, Міхаеліса, Кайзера, Кольфа) на допомогу ув'язненим без різниці, якої вони національності. Це піднесло авторитет УКК серед поляків та євреїв. Зрештою голова УКК запросив керівників Польського комітету та юденрату і запропонував утворити спільний «Комітет допомоги в'язням». Поляки та євреї погодилися й запропонували головування в цьому неформальному утворенні саме К. Паньківському. Його заступниками стали Марія Бартель (дружина розстріляного німцями колишнього польського прем'єра проф. К. Бартеля) і адвокат Макс Шафф. Спільна праця комітету полягала у збиранні й постачанні в'язням харчів, білизни, медикаментів (Паньківський, 1965, с. 76).

1 березня 1942 р. функції Українського красового комітету перебрав на себе Український центральний комітет, який надалі продовжував очолювати Володимир Кубійович. Кость Паньківський став його заступником. Василя Глібовицького призначено генеральним секретарем. Згідно зі спогадами В. Кубійовича, йому вдалося налагодити гармонійну співпрацю з К. Паньківським попри різницю в характерах і деякі відмінності в поглядах. А от співпраця К. Паньківського з В. Глібовицьким не склалася (Кубійович, 1985, с. 144).

У своїй діяльності К. Паньківському часто доводилося контактувати з представниками німецької влади. З генерал-губернатором Г. Франком він бачився всього декілька разів (по одному разу в 1941, 1942, 1943 роках і двічі у 1944 р.), проте ці зустрічі мали формальний характер привітань. Частіше доводилося контактувати з губернатором Отто Вехтером і його заступниками Отто Баєром і Людвіком Льозакером. Ось як описує К. Паньківський співпрацю з цими посадовцями: «Коли з нами (представниками УКК. – Авт.) краще познайомилися, не раз дискретно виявляли своє невдоволення нацистським режимом. Без сумніву, їх південно-німецьке походження мало вплив на підхід до нас. Вони опанували проблематику Східної Європи, зокрема українсько-польські взаємини, і в протилежності до типових представників адміністрації розумно ставилися до різних наших сугестій і вимог, якщо це лежало в їх компетенції. У багатьох випадках нам помагали, не було випадку, щоб хтось із них відмовився вислухати мої жалі, або не хотів щось у цих справах зробити» (Паньківський, 1965, с. 85).

На прохання німецьких урядників, зокрема коменданта гестапо дистрикту «Галичина» Р. Танцмана, К. Паньківський у листопаді 1941 р. навіть виголосив доповідь «Більшовицька окупація Галичини українськими очима» на зібранні у Львові представників німецьких

дистриктових урядів. Неодноразово йому доводилося зустрічатися з представниками СД – служби безпеки Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії. Вони часто самі шукали контактів, збираючи відповідну інформацію. Серед представників СД, з якими доводилося мати справу К. Паньківському під час окупації, були уже згаданий Кольф, а також Вальтер Шенк, Ніколас Толле тощо (Паньківський, 1965, с. 88).

Декілька разів зустрічався К. Паньківський із шефом преси галицького дистрикту Георгом Леманом. Спочатку він намагався отримати в німецького чиновника дозвіл на видання українських газет або принаймні друкованого органу УКК, однак отримав рішучу відмову. Згодом просив дозволу розміщувати в офіційних і підконтрольних німецькій цензурі газетних виданнях статті на українську проблематику. Двічі К. Паньківському довелося написати офіційні статті з нагоди Різдва і Великодня в щоденнику «Львівські вісті». Друга публікація викликала незадоволення Лемана, оскільки не містила згадки про «визволення» німецькими арміями Галичини від більшовицької окупації. Після цього дописи К. Паньківського вже не друкували (Паньківський, 1965, с. 92–93).

Після приєднання УКК до УЦК, К. Паньківському довелося тісніше спілкуватися з німецькими чиновниками у Кракові, зокрема представником уряду генерал-губернатора з українських питань Л. Тюрком. Останній неприховано вороже ставився до українців. Нерідко К. Паньківський потрапляв у конфліктну ситуацію з цим чиновником, особливо на спільних засіданнях УЦК і представників німецького уряду Генеральної губернії (Паньківський, 1965, с. 168).

Складними були взаємини К. Паньківського з двома гілками ОУН. З одного боку, він не сприймав крайній радикалізм націоналістів, засуджував їх методи, які передбачали навіть знищення інакодумців-українців, з іншого – визнавав велику роль окремих постатей націоналістичного руху в боротьбі за українську державність і українську справу загалом. К. Паньківський підтримував стосунки з членом ОУН В. Мартинцем. Чимало націоналістів були працівниками УКК та УЦК як у центральному апараті, так і в низових ланках. Однак К. Паньківський негативно ставився до деяких заходів ОУН, які, на його думку, шкодили українцям (Паньківський, 1965, с. 149).

У взаєминах в рамках проводу УЦК К. Паньківський дотримувався конструктивних і навіть демократичних підходів. У 1942 р. він виступив з ідеєю децентралізації УЦК і створення в Краківському і Люблінському дистриктах Генеральної губернії ділових осередків УЦК на зразок львівського в Галичині. Однак проти цього виступив В. Кубійович (Кубійович, 1985, с. 144). Зрештою марно було сподіватися, що такі зміни підтримає німецька влада.

Прагнучи активізувати діяльність УЦК у Східній Галичині, його керівництво більшість днів у місяці проводило в поїздках, відвідуючи комітети на місцях. Уже у травні 1942 р. К. Паньківський супроводжував В. Кубійовича в поїзді більшими містами Галичини (Провідник, 1942; Перша окружна поїздка, 1942). Представники УЦК ближче знайомилися зі своїми представниками на місцях, виступали з промовами на загальних зібраннях, окреслювали перспективи подальшої праці.

Траплялися випадки, коли місцеві осередки УЦК намагалися усунути своїх голів. Такий випадок мав місце і в Дрогобичі, де УОК очолював адвокат Іван Мартинюк. К. Паньківський виступив проти цього, бо вважав, що усунути людину, яка добре працює, можна лише за доведене зловживання обов'язками. У спробу змінити голову УОК в Дрогобич було втягнуто навіть німецького старосту, адвоката з Дюсельдорфа д-ра Г. Гергенса. К. Паньківський відвідав його принагідно та переконав, що зміна непотрібна, а восени 1943 р. навіть немає сенсу (Паньківський, 1965, с. 306). До слова, К. Паньківський відвідав Дрогобич у серпні 1943 р. і на запрошення місцевого об'єднання праці робітників «Робітнича Громада» брав участь у зборах сходах цієї громади. «В обговоренні наших проблем і завдань я спостерігав велике зацікавлення членів громади», – відзначив він активну громадську позицію дрогобичан (Паньківський, 1965, с. 322).

Галицькі осередки УЦК на чолі з К. Паньківським намагалися підтримати українську молодь, мобілізовану до «баудінсту» – «Української Служби Батьківщині». У таборах праці

організували харчування, налагоджували релігійне, спортивне життя, влаштовували концерти тощо. К. Паньківському та В. Кубійовичу вдалося домогтися в німецьких властей, що примусову службу студентів в УСБ було скорочено з 6 місяців до 6 тижнів (Паньківський, 1965, с. 215).

У 1943 р. К. Паньківському разом із проводом УЦК довелося брати участь у підтримці акції організації дивізії СС «Галичина». Ініціатива утворення дивізії походила від губернатора Галичини О. Вехтера, який із цією метою запросив К. Паньківського до себе на розмову. Він розповів про цю ідею і попросив співпраці УЦК. Пізніше К. Паньківський так згадував про цю зустріч: «Як у господарських справах, так і в справі дивізії наша відповідь губернаторові не могла бути негативна. По-перше тому, що це було б проти нашого очевидного національного інтересу, в даних умовах, в часі, коли всі загрожені Москвою народи стояли в боротьбі проти неї, по-друге тому, що губернатор мусів би, зберігаючи свій престиж, перевести справу без УЦК, а це було б при всяких можливих умовах шкідливим» (Паньківський, 1965, с. 224). Зрештою К. Паньківський, як і В. Кубійович, підтримав ідею створення дивізії як власне української збройної формації.

18 липня 1943 р. у Львові було проведено врочистості з нагоди відправлення перших добровольців дивізії на вишкіл. Від імені УЦК промову із цього приводу було доручено висловити К. Паньківському, який наголосив на потребі зосередити українські сили для боротьби з Москвою (Паньківський, 1965, с. 242; Паньківський, 1990, с. 55–56). 24–25 квітня 1944 р. К. Паньківський разом із губернатором Галичини О. Вехтером побував у вишкільному таборі галицької дивізії СС у Нойгамері. Вони зустрічалися з дивізійниками. К. Паньківський зустрічався з українськими старшинами (передовсім сотником Дмитром Палієвим) і рядовими вояками, намагався вплинути на нацистське командування дивізії щодо більш толерантного ставлення до українців (Паньківський, 1990, с. 64–65).

На початку 1944 р. німецька адміністрація без погодження з УЦК почала масово вербувати українську молодь до служби в так званому юнацтві протилетунської оборони. Насамперед до цієї напіввійськової формації залучали шкільну молодь із фахових шкіл. К. Паньківський із протестами подався до губернатора Вехтера й керівника СД Шенка, заявивши, що не «розуміє поведінки і заскакування громадянства непродуманими і непідготовленими акціями». На жаль, жодних результатів протести К. Паньківського не дали, бо акція набору до «юнацтва протилетунської оборони» була інспірована в Берліні, а не в Кракові чи Львові. У середині травня 1944 р. К. Паньківський скликав нараду працівників відділів молоді і шкільних справ окружних комітетів. Було вирішено всіма силами домагатися від німецьких властей передачі завербованих юнаків під опіку УЦК і навіть створено «референтуру юнацтва протилетунської оборони». На початку червня 1944 р. К. Паньківському вдалося побувати в одному з вишкільних таборів «юнацтва» в Пшеворську, де він висловив підтримку українській молоді й обіцяв харчову допомогу та можливість забезпечити зв'язок з батьками мобілізованих юнаків (Паньківський, 1965, с. 260).

Ще з кінця 1943 р. в краї було введено комендантську годину. Репресії, розстріли заручників, насильство і вбивства сягнули небачених масштабів. Усі спроби К. Паньківського апелювати до німецьких властей не мали успіху, як і подібні намагання митрополита А. Шептицького. На цей час уже діяла Українська повстанська армія на Волині, а на початку 1944 р. її структури були розгорнуті в Галичині. К. Паньківському довелося зустрітися з відділом УПА неподалік м. Рава у травні 1944 р. Його разом із заступником керівника фінансового відділу УЦК Володимиром Пушкарем затримав на дорозі відділ партизан, яким командував Н. Пелип. К. Паньківський добре знав цього командира, бо 1937 р. був його адвокатом і захищав у польському суді за обвинуваченням у приналежності до ОУН (Паньківський, 1965, с. 287).

З наближенням фронту на початку 1944 р. структура УЦК зазнала змін. Основний склад проводу УЦК переїхав з Кракова до Криниці, а у Львові замість розгалуженого апарату УЦК, який зберігався з часів існування УКК, залишилася лише так звана Львівська станиця УЦК на чолі з К. Паньківським. Під наступом радянських військ німецька адміністрація розладнувалася, а чиновники втікали. 19 липня 1944 р. К. Паньківський бачився з губернатором Вехтером, який виїжджав зі Львова через Дрогобич на захід. Того ж дня К. Паньківський зустрівся

востаннє з митрополитом А. Шептицьким, владиками Й. Сліпим і Н. Будкою і ввечері також покинув Львів. 20 липня 1941 р. він побував у Перемишлі, а 21 липня 1944 р. востаннє зустрівся з губернатором Вехтером у Дрогобичі. 23 липня того ж року К. Паньківський разом зі своїми співробітниками покинули Перемишль і попрямували до Кракова (Паньківський, 1968, с. 11–12). Повернутися на українську землю йому вже не судилося.

Отже, роки німецької окупації для К. Паньківського стали найбільш важкими й водночас насиченими громадською діяльністю. Він узяв активну участь у діяльності утвореної у Львові Української Національної Ради на чолі з К. Левицьким і під протекторатом А. Шептицького. К. Паньківський очолив Генеральний секретаріат (інша назва – Красвий діловий осередок) УНРади. Проте німці не визнали цього органу, тож К. Паньківський на їх вимогу перетворив діловий осередок в Український крайовий комітет – центральний орган керівництва окружними допомогівими комітетами Галичини. Він очолював УКК до об'єднання з Українським центральним комітетом (1 березня 1942 р.). Із цього часу він став заступником провідника УЦК В. Кубійовича, однак продовжував виконувати свої попередні функції. У важких умовах німецької окупації йому вдалося налагодити дієву систему соціально-гуманітарної допомоги українцям і представникам інших національностей. Зокрема, брав активну участь в порятунку 25–30 тис. дітей від голоду, врятував низку заарештованих гестапо українських діячів культури. У робочих поїздках він відвідав майже всі міста дистрикту «Галичина», зокрема двічі побував у Дрогобичі, де зустрічався з місцевою українською «Робітничою громадою» і високо оцінив її профспілкову та культурно-просвітницьку діяльність.

Джерела та література

- Антонюк, Н.** (1997). *Українське культурне життя в «Генеральній Губернії» (1939–1944): за матеріалами періодичної преси*. Львів : Місіонер, 232 с.
- Важна хвиля.** (1942). *Важна хвиля народного життя*. Рідна земля. Ч. 2. 7 січня.
- Галів, М.** (2010). *Між серпомолотом і свастикою: освіта на Дрогобиччині у 1939–1944 рр.* Дрогобич, 2010. 337 с.
- Курилишин, К.** (2010). *Українське життя в умовах німецької окупації (1939–1944 рр.): за матеріалами україномовної легальної преси: монографія*. Львів, 328 с.
- Ковба, Ж. (Упоряд).** (2003). *Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1941–1944*. Дух і Літера, 313 с.
- Офіцинський, В.** (2001) *Дистрикт Галичина (1941–1944): історико-політичний нарис*. Ужгород: Гражда, 142 с. URL: <http://exlibris.org.ua/distrikt/index.html>
- Кубійович, В.** (1985) *Мені 85*. Мюнхен : Молоде життя, 308 с.
- Паньківський, К.** (1957). *Від держави до комітету*. Нью-Йорк : Ключі, 448 с.
- Паньківський, К.** (1965). *Роки німецької окупації*. Нью-Йорк – Торонто, 480 с.
- Паньківський, К.** (1968). *Від комітету до Державного Центру*. Нью-Йорк – Торонто : Ключі, 287 с.
- Паньківський, К.** (1990). *Військові справи – дивізія «Галичина». Українська дивізія «Галичина» (матеріали до історії)*. Торонто – Нью-Йорк, С. 25–69.
- Культурне життя в Україні.** (1995). *Культурне життя в Україні. Західні землі: Документи і матеріали*. Наук. думка, Т. 1 (1939–1953). 748 с.
- Перша окружна поїздка.** (1942). *Перша окружна поїздка проводу УЦК по Галичині*. Наші дні. Ч. 7.
- Провідник.** (1942). *Провідник д-р В. Кубійович в Галичині*. Краківські вісті. Ч. 39.
- Torzecki, R.** (1972). *Kwestia ukraińska w polityce III Rzeszy 1933–1945*. Warszawa: Książka i Wiedza, 375 s.

References

- Antoniuk, N. V.** (1997). *Ukrainske kulturne zhyttia v "Heneralnii Hubernii" (1939–1944): Za materialamy periodychnoi presy* [Ukrainian cultural life in the "General Governorate" (1939–1944): According to the materials of the periodical press]. Lviv: Missioner, 232 s. [in Ukrainian].
- Vazhna khvyliia.** (1942). *Vazhna khvyliia narodnoho zhyttia* [An important wave of national life]. *Ridna zemlia*, 2 [in Ukrainian].
- Haliv, M.** (2010). *Mizh serpomolotom i svastykoiu: osvita na Drohobychchyni u 1939–1944 rr.* [Between hammer-sickle and swastika: education in Drohobych region in 1939–1944]. Drohobych, 2010. 337 s. [in Ukrainian].

- Kurylyshyn, K.** (2010). *Ukrainske zhyttia v umovakh nimetskoï okupatsii (1939–1944 rr.): za materialamy ukrainomovnoi lehalnoi presy: monohrafiia* [Ukrainian life under German occupation (1939–1944): based on the materials of the Ukrainian-language legal press: a monograph]. Lviv, 328 s. [in Ukrainian].
- Kovba, Zh. (Comps).** (2003). *Mytropolyt Andreï Sheptytskyi. Dokumenty i materialy 1941–1944.* [Metropolitan Andrey Sheptytskyi. Documents and materials 1941–1944.]. Dukh i Litera, 313 s. [in Ukrainian].
- Ofitsynskyi, V.** (2001) *Dystrykt Halychyna (1941–1944): istoryko-politychnyi narys* [Halychyna district (1941–1944): historical and political essay]. Uzhhorod: Hrazhda, 142 s. URL: <http://exlibris.org.ua/distrikt/index.html> [in Ukrainian].
- Kubiiovych, V.** (1985). *Meni 85 [I am 85]*. Munchen: Molode zhyttia, 135 s. [in Ukrainian].
- Pankivskyi, K.** (1957). *Vid derzhavy do komitetu* [From the State to the Committee]. New-York: Kliuchi, 448 s. [in Ukrainian].
- Pankivskyi, K.** (1965). *Roky nimetskoï okupatsii* [Years of German occupation]. New-York – Toronto, 480 s. [in Ukrainian].
- Pankivskyi, K.** (1968). *Vid komitetu do Derzhavnoho Tsentru* [From the Committee to the State Center]. New-York – Toronto: Kliuchi, 287 s. [in Ukrainian].
- Pankivskyi, K.** (1990). *Viiskovi spravy – dyviziia “Halychyna”* [Military affairs – “Galichyna” division]. *Ukrainska dyviziia “Halychyna” (materialy do istorii)* [Ukrainian “Galichyna” division (materials for history)], (pp. 25–69). Toronto – New-York [in Ukrainian].
- Kulturne zhyttia v Ukraini.** (1995). *Kulturne zhyttia v Ukraini. Zakhidni zemli: Dokumenty i materialy* [Cultural life in Ukraine. Western lands: Documents and materials]. Nauk. dumka, T. 1 (1939–1953). 748 s. [in Ukrainian].
- Persha okruzhna poizdka.** (1942). *Persha okruzhna poizdka provodu UTsK po Halychyni* [The first district trip of the UCC delegation to Galicia]. *Nashi dni*, 7 [in Ukrainian].
- Providnyk.** (1942). *Providnyk d-r V. Kubiiovych v Halychyni* [Guided by Dr. V. Kubiyovych in Halychyna]. *Krakivski visti*, 39 [in Ukrainian].
- Torzecki R.** (1972). *Kwestia ukrainska w polityce III Rzeszy 1933–1945* [The Ukrainian question in the politics of the Third Reich 1933–1945]. Warszawa: Książka i Wiedza, 375 s. [in Polish].

*Стаття надійшла до редакції 29.01.2024 р.
Стаття рекомендована до друку 20.02.2024 р.*